

Het koopkrachtoverzicht

DRS. M. VAN SCHAAIJK*

Het staatje met kengetallen dat de koopkrachtontwikkeling van enkele representatieve inkomensgroepen in beeld brengt — het z.g. „koopkrachtplaatje” — heeft de laatste jaren steeds meer belangstelling gekregen. De berekeningen in het staatje hebben betrekking op werknemers in bedrijven, gehuwd met een niet buitenshuis werkende partner en met twee kinderen. Van verschillende zijden is er de laatste tijd op gewezen dat het staatje diensgevolge een zeer beperkte representativiteit zou hebben. In dit artikel wordt beschreven dat het staatje niet om deze, maar wel om andere redenen een beperkte representativiteit heeft gekregen. Het belang van het huidige koopkrachtoverzicht neemt momenteel af, niet omdat er iets aan de hand zou zijn met de methodiek van het staatje, maar omdat de werkelijkheid waarover het staatje informatie wil geven aan verandering onderhevig is: de variatie in de inkomensontwikkeling wordt zo groot dat deze niet meer in enkele kengetallen valt weer te geven. Draagkrachtbepalende factoren zoals huishoudinkomen en huishoudtype komen in het koopkrachtoverzicht onvoldoende tot uitdrukking. Daardoor geeft de rangschikking in het huidige overzicht geen zuivere belichting van de inkomensontwikkeling bezien vanuit de draagkrachtgedachte. De auteur doet een suggestie voor een alternatief koopkrachtoverzicht dat met deze aspecten meer rekening houdt en licht een en ander cijfermatig toe.

Inleiding

Kengetallen als de mutatie van het bruto nationaal produkt, nationaal inkomen e.d. geven informatie over de verandering in de bestedingsmogelijkheden van de bevolking, maar sluiten niet aan bij het loonstrookje. Het Centraal Planbureau heeft, voor het eerst in het *Centraal Economisch Plan 1969*, een berekening gepresenteerd betreffende de ontwikkeling van het reëel vrij beschikbare loon van een werknemer met een inkomen juist onder de laagste premiegrens der sociale verzekeringen. Deze koopkrachtberekening sloeg aan omdat dit kengetal een goed beeld geeft van de reële vrij beschikbare inkomensmutatie van een belangrijke groep werknemers. Sedertdien wordt steeds in de Macro Economische Verkenning (MEV) en het Centraal Economisch Plan (CEP) deze mutatie gegeven van het reëel vrij beschikbare inkomen van een werknemer, gehuwd met een niet buitenshuis werkende partner, met twee kinderen en een inkomen juist onder de laagste premiegrens (namelijk die voor de Ziektenfondswet) der sociale verzekeringen. Deze werknemer werd door het CPB later korthedshalve aangeduid als „modale” werknemer.

Het woord „modaal” 1) slaat niet zozeer op het feit dat deze werknemer een inkomensniveau heeft dat valt in de modale klasse van de inkomensverdeling van volwassen mannelijke werknemers in bedrijven, maar is gekozen omdat zijn inkomensmutatie representatief was voor die van een belangrijke groep werknemers.

In het CEP 1974 werd naast deze modale werknemer ook de werknemer met een 2 × en 4 × zo hoog inkomen ten tonele gevoerd, alsmede de minimumloner en een werknemer met een inkomen iets boven het minimumloon. Vanwege het gevoerde nivelleringsbeleid was de reële inkomensmutatie van de modale werknemer immers niet meer representatief voor alle werknemers beneden de laagste premiegrens. In latere jaren zijn ook wel koopkrachtmutaties gepresenteerd van diverse categorieën ambtenaren, trendvolgers en uitkeringstrekkers.

Berekeningsmethodiek

Gegeven een bepaald bruto loonniveau en de belastingschij-

ven en -tarieven alsmede premiepercentages en -grenzen, kan het vrij beschikbaar inkomen worden berekend. In tabel 1 is als voorbeeld de modale werknemer in bedrijven 2) in 1982 genomen. Door de berekeningen zoals die hier voor één jaar zijn uitgevoerd, ook voor het daaropvolgende jaar uit te voeren en vervolgens de uitkomsten op elkaar te delen, vindt men de nominale mutatie van het vrij beschikbare inkomen. Om dat te kunnen doen is het nodig de mutatie van het bruto loon te kennen. In

* De auteur is werkzaam bij het Centraal Planbureau.

1) In de statistiek wordt onder de modus van een inkomensverdeling verstaan de klasse waarin zich meer inkomstenstrekkers bevinden dan in de andere klassen. Het niveau van de modus is afhankelijk van de inkomensverdeling die wordt beschouwd. Zo ligt de modus van de inkomensverdeling van alle werknemers met een volledige werkweek op een ander niveau dan die van de inkomensverdeling van deeltijdwerkers. Er zijn dus in de statistiek evenveel modale klassen als er inkomensverdelingen bestaan. Wie in zo een klasse valt is bovendien afhankelijk van de gekozen klassegrootte. Er bestaat statistisch dus niet zoiets als „de” modale werknemer.

2) Het bruto-nettotraject van ambtenaren wijkt enigszins af van dat van werknemers in bedrijven (zie voor een beschouwing over het niveau van de beloning van ambtenaren en werknemers in bedrijven: MEV 1983, III.6 en ESB van 15 december 1982). De pensioenpremie van ambtenaren bedraagt 11.7 met een franchise van f. 18.876 (cijfers betreffende 1982). Ambtenaren betalen geen premie ZW, WW en WAO doch een inhoudingsheffing. De inhoudingsheffing wordt jaarlijks verhoogd met de premiedrukverzwaring werknemerspremies in bedrijven. Ambtenaren betalen geen premie ZFW werknemer, hun werkgever betaalt geen ZFW werkgever. Rijksambtenaren ontvangen een interim-uitkering ziektekosten die voor de vrijwillig ZFW-verzekerden vrijwel gelijk is aan de helft van de premie voor de vrijwillige ziekenfondsverzekering en voor de particulier verzekerden gelijk is aan de helft van een door Binnenlandse Zaken normaal geachte particuliere verzekering tegen ziektekosten, plus een bijdrage voor de ziektekostenpremie van kinderen. De AOW-premie wordt bij de ambtenaren door hun werkgever betaald. Het bruto-nettotraject van trendvolgers is gelijk aan dat van werknemers in bedrijven. Het bruto-nettotraject van gepensioneerden is bijzonder eenvoudig; ze betalen geen sociale lasten, alleen loon of inkomstenbelasting. Personen met een uitkering kennen veelal een ander bruto-nettotraject dan werknemers. Zo betalen personen met een WW-uitkering geen pensioenpremie. Personen met een WW-uitkering betalen bovendien geen premie voor ZW en Wachtgeldfonds, maar een vereveningsbijdrage, terwijl voor hen geldt dat de ZFW-premie werkgever belastingvrij is. Personen met een AAW-uitkering betalen slechts ZFW- en AOW-premie, personen met WAO daarentegen ook WW/ZW- en WAO-premie. Voorts geldt voor de laagste uitkeringen de netto-nettokoppeling aan het minimumloon.

Tabel 1. Bruto-netto-tract modale werknemer in bedrijven in 1982, op transactiebasis in gulden

a. Bruto loon	36.000
b. Pensioenpremie: 5,1% van bruto loon met een franchise gelijk aan minimumloon (f. 25.850 in 1982)	517,85
c. Premieplichtig inkomen werknemersverzekeringen a-b	35.482,15
d. Premiegrens werknemersverzekeringen f. 66.033 a)	
e. Franchise-WAO f. 22.968	
f. Premie ZFW 4,55% van c als c < d en van d als c > d b)	1.614,44
g. Premie ZW 1,00% van c als c < d en van d als c > d	354,82
h. Premie WW 3,05% van c als c < d en van d als c > d	1.082,21
i. Premie WAO 11,90% van c als c < d en van d als c > d na aftrek van de franchise WAO	1.489,18
j. Aftrekbaar bedrag: g + h + i - f c)	
k. Grondslag verwervingskosten = c	
l. Verwervingskosten 4% van k. De verwervingskosten bedragen minimaal f. 200 en maximaal f. 800	800,00
m. Reiskostenforfait f. 200	200,00
n. Premieplichtig inkomen AOW = c - j - l - m	33.170,37
o. Premie AOW: 12,5% van n als n < f. 57.050 12,5% van f. 57.050 als n > f. 57.050	4.146,30
p. Belastbaar inkomen = n - o	29.024,08
q. Belasting, tariefgroep 4 (gehuwd man)	3.703,67
r. Kinderbijslag 2 kinderen f. 3.019	
s. Vrij beschikbaar inkomen: a - b - f - g - h - i - o - q + r	26.110,54

a) Premiegrens ZFW f. 37.062.

b) Geen ZFW-premie verschuldigd als premieplichtig inkomen > f. 43.450.

c) De ZFW-premie werknemer is niet aftrekbaar, de daaraan gelijkwaardige ZFW-premie werkgever dient echter bij het belastbaar inkomen te worden opgeteld.

MEV en CEP wordt daarvoor de geraamde mutatie van de cao-
lonen gehanteerd, waarbij rekening wordt gehouden met een
eventuele differentiatie naar inkomenshoogte. Het bruto mini-
mumloon wordt in beginsel tweemaal per jaar aangepast op basis
van de regelingslooonindex: in januari op basis van de mutatie er-
van tussen april en oktober eraan voorafgaand en in juli op basis
van de mutatie ervan tussen oktober en april eraan voorafgaand.
De regelingslooonindex wordt door het CBS berekend en gepubli-
ceerd onder de naam „aanpassingsreeks”. Uit de gevonden uit-
komsten kan de mutatie van het reëel vrij beschikbaar inkomen
worden gevonden door de mutatie van het nominaal beschikbaar
te corrigeren voor de consumptieprijsstijging 3).

In tabel 2 wordt het koopkrachtoverzicht voor de periode
1973-1982 gegeven (dat betreft de periode sedert de invoering
van het schijfentaxtarief in de loon- en inkomensbelasting).

Tabel 2. Procentuele mutatie van het reëel vrij beschikbaar inkomen van werknemers a) in bedrijven, exclusief incidenteel, 1973-1982

Minimum	15	
Even boven het minimum	4	
Modaal	0	(8) b)
2 x modaal	- 11	
4 x modaal	- 15	

a) Gehuwd met een niet buitenshuis werkende partner en twee kinderen jonger dan 16 jaar.

b) Inclusief het gemiddelde incidenteel. Indien men de koopkrachtmutatie van die minima welke geen incidentele loonsverhogingen hebben gehad en dus minimum zijn gebleven, wil vergelijken met de algemene koopkrachtmutatie kan men daarvoor de koopkrachtmutatie van modaal incl. incidenteel als indicator nemen.

Enkele bijzondere aspecten

In het koopkrachtplaatje wordt niet expliciet rekening gehou-
den met enkele bijzondere gevallen. Indien die echter van belang
zijn worden ze in de tekst van MEV en CEP vermeld.

Zo wordt niet expliciet rekening gehouden met de individuele
huursubsidie. Doet men dat wel dan blijkt de koopkrachtmuta-
tie van de minimumloner met individuele huursubsidie soms an-
ders uit te vallen dan die van de minimumloner zonder die sub-
sidie. De laatste jaren had de minimumloner met huursubsidie
uit dien hoofde een gunstiger koopkrachtmutatie. In 1981 0,4%
en in 1982 0,7%.

Zo wordt evenmin expliciet rekening gehouden met de invloed
van onroerend-goedbelasting en inkomensoverdrachten om niet
(zoals reinigingsrecht). Het effect daarvan bedroeg de laatste ja-
ren echter minder dan 0,1% per jaar. Over het geheel van de pe-
riode 1970-1982 slechts 0,3%.

Voorts moet bij de interpretatie van het verschil in koop-
krachtmutatie van werknemers onder de loongrens ZFW en die
daarboven er rekening mee worden gehouden dat daarbij een
verschillend netto-inkomensbegrip wordt gehanteerd. Personen
met een inkomen boven de loongrens ZFW moeten uit hun netto

inkomen zelf de ziektekosten betalen. Aangezien de koopkracht-
berekeningen betrekking hebben op mutaties is dit verschil
slechts van belang indien de mutatie van het volume van de con-
sumptie van de medische diensten afwijkt van die van de totale
consumptie. Over het geheel van de periode 1970-1981 steeg het
volume van de consumptie inclusief medische diensten echter
slechts 0,3% meer dan exclusief medische diensten. De laatste ja-
ren is dit verschil echter groter geworden. Sinds kort wordt daar-
om bij de berekeningen betreffende inkomens boven de loon-
grens expliciet rekening gehouden met een particuliere ziekte-
kostenpremie.

Ten slotte zijn er enkele bijzonderheden die worden verwaar-
loosd, zoals diverse aftrekposten en verschil in loon- en inkom-
stenbelasting. Het plaatje geeft geen informatie over de ontwik-
keling van inkomens uit vermogen (waaronder eigen-woningbe-
zit) en vrij beroep. De invloed van het beleid dat de overheid ter
zake voert blijft dus buiten beschouwing. Eveneens buiten beeld
blijft de invloed van de tertiaire verdeling (subsidies op openbaar
vervoer e.d.). Het plaatje is beperkt tot het vrij besteedbaar in-
komen.

Representativiteit

In het huidige koopkrachtoverzicht wordt de mutatie van het
reëel vrij beschikbaar (= netto) inkomen gegeven van werkne-
mers in het bedrijfsleven, gehuwd met een niet-buitenshuis wer-
kende partner en twee kinderen van jonger van 16 jaar. Slechts
ongeveer een tiende deel van de huishoudens heeft deze specifice-
ke kenmerken.

Het staatje heeft tot op heden een grotere representativiteit
dan op het eerste oog lijkt. De volgende argumenten mogen deze
bewering staven:

- de koopkrachtmutatie voor de inkomens die tussen de vijf ge-
presenteerden liggen, kan door interpolatie worden verkren-
gen (exclusief de inkomens boven 4 x modaal, maar dat be-
treft slechts 1%);
- het staatje heeft weliswaar slechts betrekking op werknemers
in bedrijven, maar gezien de netto-nettokoppeling van mini-
mumuitkeringen aan het minimumloon, is het staatje in be-
langrijke mate ook representatief voor de ca. 2.5 miljoen uit-
keringstrekkers, waarvan een belangrijk deel een minimum-
uitkering heeft (uitgezonderd indien de mutatie van de kin-
derbijslag aanmerkelijk zou afwijken van de mutatie van het
netto inkomen of bij verandering in het koppelingssysteem.
Zo werd in 1974 het bijstandsinkomen van een echtpaar van
95% naar 100% van het netto minimumloon gebracht);
- aangezien in het verleden de cao-loonontwikkeling per be-
drijfstak weinig verschilde, was het plaatje niet alleen voor
alle bedrijven te zamen, maar ook per bedrijfstak redelijk re-
presentatief;
- het staatje is in beginsel ook representatief voor de ambtena-
ren (via trendmechanisme en inhoudingsheffing) en trendvol-
gers (via trendmechanisme). Voor jaren waarin ten aanzien
van ambtenaren en trendvolgers een specifiek beleid wordt
gevoerd geldt dit beginsel uiteraard niet;
- hoewel de berekeningen in het staatje zijn uitgevoerd voor
een specifiek huishoudtype, blijkt het (zie volgende para-
graaf) ook representatief te zijn geweest voor andere huis-
houdtypen.

3) Door het CBS worden er vier verschillende onderscheiden, te weten de
prijsindex gezinsconsumptie met lopende weging, en drie met een vaste
weging: de prijsindex gezinsconsumptie werknemersgezinnen met een in-
komen onder de loongrens van het ZFW, idem voor hogere inkomens en
een prijsindex gezinsconsumptie totale bevolking. De meest gebruikte
daarvan is de prijsindex gezinsconsumptie werknemersgezinnen met een
inkomen beneden de loongrens van de ZFW. Aangezien bij de koop-
krachtberekeningen voor ZFW-verzekerde werknemers een nominaal
beschikbaar (= netto) inkomen wordt gehanteerd waaruit geen ziektekosten-
premies meer behoeft te worden betaald, dient dat indexcijfer te worden
gezuiverd voor de invloed van de prijsstijging van de medische diensten.

Representativiteit voor diverse huishoudtypen

Het huidige koopkrachtplaatje wordt, zoals gezegd, berekend voor een huishouden bestaande uit een werknemer in het bedrijfsleven, een niet buitenshuiswerkende vrouw en twee kinderen. In de eerste kolom van tabel 3 wordt dit koopkrachtplaatje voor de periode 1973-1982 gegeven. In de andere kolommen worden de koopkrachtmutaties voor andere huishoudtypen gegeven. Het blijkt dat de koopkrachtmutatie van gehuwden zonder kinderen en alleenstaanden weinig of niet verschilde van die van gehuwden met kinderen. Dat komt omdat de kinderbijslag regelmatig aan de inflatie wordt aangepast 4) en omdat de diverse belastingvrije voeten in beginsel steeds op dezelfde wijze worden verhoogd.

Een gehuwde en een alleenstaande met een zelfde bruto loon hebben daarom in het algemeen dezelfde procentuele netto mutatie, ook al is hun netto niveau verschillend. Ook de inkomensmutatie van huishoudens met twee verdieners die beide ongeveer hetzelfde brutoloon hebben, wijkt blijkens tabel 3 in het algemeen slechts weinig af van die van de gehuwde alleenverdieners met dat zelfde bruto loon.

De conclusie luidt dat het koopkrachtplaatje ook voor inkomensstrekkers behorende tot andere huishoudtypen representatief is geweest.

Tabel 3. Procentuele mutatie van het reëel vrij beschikbaar inkomen van werknemers in bedrijven, exclusief incidenteel, naar huishoudtype, 1973-1982

	Gehuwd a) met twee kinderen	Gehuwd a) zonder kinderen	Alleenstaand		Gehuwd zonder kinderen, beiden werkend b) bruto loon vrouw			
			jonger dan 35 jaar	ouder dan 35 jaar	minimum	modaal	2 x modaal	4 x modaal
Minimum ...	15 c)	19 c)	17	16	16	4	-3	
Modaal	0	0	-1	0	4	-3		
2 x modaal ..	-11	-11	-11	-11	-4	-8	-10	
4 x modaal ..	-15	-14	-15	-15				-15

a) Zonder medewerkende partner.

b) De berekeningen van de mutatie van het huishoudinkomen zijn uitgevoerd voor gehuwden met hetzelfde of een verschillend bruto loon. Horizontaal het bruto loon van de vrouw, verticaal dat van de man. De situaties dat de vrouw meer verdient dan de man en er geen fiscale rolwisseling plaatsvindt zijn gemakshalve niet berekend. Voor de situatie dat ten minste een van de partners 4 x modaal verdient is alleen de extreme variant dat ze beiden 4 x modaal verdienen berekend. De AOW-premie wordt over het huishoudinkomen geheven. In de periode 1973-1982 bleef de mutatie van het reëel beschikbare inkomen van de huishoudens waarin de man een inkomen op modaal niveau verdient en de vrouw minimum of modaal ten gevolge van de extra verhoging van de maximum premiegrens AOW 2% achter bij de mutatie die men op grond van de afzonderlijke inkomens zou verwachten.

c) Inclusief uitkering „echte minima”.

Beleidsrelevantie in het verleden

De berekeningen in de vorige paragraaf zijn uitgevoerd „exclusief incidenteel”, d.w.z. er is geen rekening gehouden met afwijkende individuele loonsverhogingen door promotie e.d. Dat soort inkomensverhogingen zijn echter minder relevant voor het inkomensbeleid in de navolgende zin. Hier is dat deel van het inkomensbeleid (van overheid te zamen met de sociale partners) aan de orde dat is gericht op de beïnvloeding van de inkomensontwikkeling naar inkomenshoogte via de cao-loonontwikkeling en via de heffing van premies en belastingen. Het koopkrachtplaatje geeft dus een beeld van de directe invloed van premie- en belastingbeleid te zamen met naar inkomenshoogte gedifferentieerde contractloonsverhogingen. Het plaatje gaf de directe invloed van de beleidsinstrumenten op het beoogde doel. Het was dus zeer representatief voor de directe effecten van het beleid zonder evenwel de invloed van louter individuele loonsverhogingen te weerspiegelen.

Voor die categorieën waarvoor in sommige jaren een specifiek beleid wordt gevoerd (bij voorbeeld minimumjeugdloners, trendvolgers) dient het plaatje uiteraard met die categorieën te worden aangevuld.

Naast het genoemde inkomensbeleid zijn er andere beleidsterreinen die invloed uitoefenen op de inkomensontwikkeling. Zo heeft de uitbreiding van het hoger onderwijs de schaarstepositie op de arbeidsmarkt van hoger opgeleiden beïnvloed. Zo bleven de inkomens van academici in de jaren 1977-1981 ruim 8% ach-

ter bij de gemiddelde loonstijging. Dit is een onderdeel van de incidentele component in de loonontwikkeling.

De feitelijke koopkrachtontwikkeling wordt uiteraard mede bepaald door de incidentele loonontwikkeling. Die wordt enerzijds bepaald door verandering in de structuur van de beroepsbevolking (zoals veranderingen in de leeftijdsopbouw) en anderzijds door andere dan cao-loonstijgingen. De incidentele component wordt echter niet beïnvloed door het inkomensbeleid in eerdergenoemde zin (afgezien van door dit beleid opgeroepen afwettelingsverschijnselen, die de incidentele ontwikkeling kunnen beïnvloeden).

Optiek

In de jaren waarin de doelstelling van een rechtvaardige inkomensverdeling veelal werd vertaald in een streven naar een nivellering van de netto inkomens van inkomensstrekkers, vervulde het koopkrachtplaatje een belangrijke informatieve functie. Het voldeed namelijk aan de eis die aan ieder overzicht mag worden gesteld, namelijk dat het in één oogopslag de meest relevante informatie gaf. In de vorige paragraaf bleek dat het voldoende representatief was voor het doel waarvoor het werd gebruikt. Er is in die jaren een duidelijk verschil in koopkrachtmutatie geweest. De koopkracht ging minder vooruit, dan wel meer achteruit naarmate het inkomensstrekkers met een hoger inkomen betrof.

Houdt men er rekening mee dat de draagkracht niet alleen wordt bepaald door het persoonlijke netto inkomen, maar ook door huishoudgrootte en huishoudinkomen, dan komt het gepresenteerde cijfermateriaal in een ander licht te staan. Zo heeft een alleenstaande, rekening houdend met de normen zoals die in de bijstand en AOW gelden, een zelfde bestedingspositie als gehuwden indien de alleenstaande een netto inkomen heeft gelijk aan 70% van het huishoudinkomen van gehuwden. Door de netto inkomens met sleutels als de genoemde 70% te corrigeren verkrijgt men gestandaardiseerde inkomens die een beter beeld geven van de welvaartsverhoudingen (zie tabel 4). Het blijkt 5) dat het veel voorkomt dat lieden die in de inkomensverdeling van inkomensstrekkers een bepaalde plaats hebben, in de rangorde naar gestandaardiseerd inkomen heel anders scoren. Zo bleek een alleenstaande minimumloner een hoger gestandaardiseerd inkomen te hebben dan de modale werknemer (gehuwd, 2 kinderen,

Tabel 4. Procentuele mutatie van het reëel vrij beschikbaar inkomen van werknemers in bedrijven, exclusief incidenteel, voor enkele huishoudtypen gerangschikt naar de hoogte van het gestandaardiseerd inkomen a)

Bruto loon	Huishoudtype	Netto inkomen 1982 in gld.	Gestandaardiseerd netto modaal = 100	Procentuele mutatie reëel vrij beschikbaar 1973-1982
Minimum	gehuwd, 2 kinderen	22.000	84	15
Minimum	gehuwd, 0 kinderen	19.000	95	19
Modaal	gehuwd, 2 kinderen	26.100	100	0
Modaal	gehuwd, 0 kinderen	23.100	115	1
Minimum	alleenstaand	17.200	120	17
Modaal	alleenstaand	21.400	149	-1
2 x modaal	gehuwd, 2 kinderen	40.400	155	-11
Minimum	gehuwd, beiden werkend	34.300	193	16
2 x modaal	gehuwd, 0 kinderen	38.840	218	-11
Modaal	gehuwd, beiden werkend	43.800	246	-3
4 x modaal	gehuwd, 2 kinderen	67.800	260	-15
2 x modaal	alleenstaand	37.900	298	-11
4 x modaal	gehuwd, 0 kinderen	66.200	372	-14
2 x modaal	gehuwd, beiden werkend	79.100	445	-10
4 x modaal	alleenstaand	64.200	505	-15
4 x modaal	gehuwd, beiden werkend	130.900	736	-15

a) Ter wille van de overzichtelijkheid zijn slechts de volgende huishoudtypen gepresenteerd: gehuwd zonder medewerkende partner, 2 kinderen; idem zonder kinderen; alleenstaande onder de 35 jaar; gehuwd beiden werkend met hetzelfde loon, geen kinderen. Daarbij zijn de volgende standaardisatiefactoren gehanteerd: 100:77:55:77. De inkomensniveaus hebben betrekking op 1982. Voor de inkomens boven de loongrens ZFW is een particuliere ziektekostenpremie in mindering gebracht, conform het pakket van het prijsindexcijfer voor werknemers met een inkomen boven de loongrens, er van uitgaande dat de premie voor een kind gelijk is aan de helft van die voor een volwassene (f. 712,50, resp. f. 1.425).

4) Een uitzondering daarop is de bevrozing van de kinderbijslag van het eerste kind in 1973 en de kinderbijslagoperaties van 1978 en 1982.

5) *Centraal Economisch Plan 1982*, paragraaf IV 5.1: Inkomensverdeling en draagkracht.

niet werkende partner). Twee samenwonende minimumloners bleken een hoog gestandaardiseerd inkomen te hebben.

De huishoudens die in tabel 3 staan gerangschikt naar inkomen (van minimum tot 4 x modaal), staan in tabel 4 gerangschikt naar de hoogte van het gestandaardiseerde inkomen. Tabel 4 geeft in wezen dezelfde informatie als tabel 3; in tabel 4 is die informatie echter gezien vanuit de optiek van de draagkracht. Anders dan in tabel 3 is er in deze tabel geen geleidelijk verschuivend koopkrachtverschil van lage tot hoge inkomens. Het patroon is grillig; bepaalde huishoudens blijken te hebben ingeleverd ten behoeve van huishoudens met een hogere koopkracht.

Naar een alternatief koopkrachtoverzicht

Door het grote aantal huishoudtypen en inkomensklassen is tabel 4 te uitgebreid voor een handzaam overzicht van de koopkrachtmutaties. Daarom is onderzocht in hoeverre die tabel kan worden gecomprimeerd zonder al te veel geweld te doen aan de representativiteit.

In tabel 5 is een verdeling gegeven van een aantal huishoudens naar huishoudinkomensklasse. Het aantal alleenstaanden met een inkomen boven dat van de 2 x modale werknemer blijkt gering te zijn. Huishoudens met twee verdieners hebben veelal een hoog huishoudinkomen. Apart verdienen ze uiteraard minder dan dit huishoudinkomen. De vrouwen onder hen hebben veelal een inkomen rond het minimum. Rekening houdend met het feit dat de kinderbijslag een deel van de draagkrachtverschillen tussen gezinnen met en die zonder kinderen doet verdwijnen, terwijl er tevens geen verschil in koopkrachtmutatie is ingeval de kinderbijslag periodiek wordt aangepast aan de inflatie, althans aan de netto inkomensstijging, kunnen gezinnen met en zonder kinderen tot op zekere hoogte worden samengevoegd.

Met tabel 5 voor ogen is tabel 3 ingedikt tot tabel 6. In perioden waarin de diverse belastingvrije voeten in dezelfde mate worden aangepast en de kinderbijslag regelmatig aan de inflatie wordt aangepast, zijn de koopkrachtmutaties per kolom in tabel 6 gelijk. Verticaal gezien geeft deze tabel het huidige koopkrachtplaatje. Beziet men de tabel horizontaal, dan blijkt er, zoals te verwachten, een grillig patroon te zijn. Het inkomensplaatje naar draagkracht vertoont niet het vloeiende patroon van het huidige koopkrachtplaatje.

Als er geen beleid naar huishoudens wordt gevoerd (diversiteit in de aanpassing van belastingvrije voeten en kinderbijslag) kan het inkomensplaatje naar draagkracht rechtstreeks worden afgeleid van het huidige koopkrachtplaatje. Technisch gesproken was het koopkrachtplaatje dus ook representatief voor de diverse huishoudtypen. Er is slechts een optisch probleem.

Tabel 6. Procentuele mutatie van het reëel vrij beschikbaar inkomen van werknemers in bedrijven, exclusief incidenteel, 1973-1982, gezien vanuit twee invalshoeken

Gestandaardiseerd netto huishoudinkomen in 1982 (modaal = 100)	Huishoudtype	Bruto loon			b)
		minimum	modaal	2 x modaal	
84	minimum, gehuwd, 2 kinderen	15	0 d)	c)	15
100	modaal, gehuwd, 2 kinderen				0
120	minimum, alleenstaande	17			17
149	modaal, alleenstaande		- 1		- 1
155	2 x modaal, gehuwd, 2 kinderen			- 11	- 11
193	minimum, 2 werkende gehuwden	16			16
246	modaal, 2 werkende gehuwden		- 3		- 3
298	2 x modaal, alleenstaand			- 11	- 11
	a)	15 à 17	0 à - 3	- 11	
		naar hoogte van het bruto loon van loontrekkers			naar draagkrachthoogte

- a) Het huidige koopkrachtoverzicht.
 b) Koopkrachtoverzicht relevant bij nivellering zuiver naar draagkracht.
 c) Koopkrachtoverzicht relevant bij nivellering naar inkomen en overige draagkrachtbepalende factoren.
 d) Koopkrachtoverzicht relevant zonder nivellering.

Tabel 5. Inkomensverdeling in 1977 naar besteedbaar huishoudinkomen a)

Bestedbaar inkomen b) in gld. x 1.000	Alleenstaanden	Meerpersoonshuishoudens	
		excl. echtgenote met inkomen	met echtgenote met inkomen
		x 1.000	
< 16	449	157	40
16-20	154	361	53
20-38	207	1391	695
> 38	19	571	444
	829	2480	1232

Gehuwde vrouwen naar individueel besteedbaar inkomen in 1977

Bestedbaar inkomen in gld. x 1.000	Naar inkomen vrouw	Naar inkomen man
	in procenten van het totaal	
< 16	88,5	10,5
16-20	7,4	18,8
20-38	4,0	59,6
> 38	0,2	11,1
	100	100

- a) Inclusief eventueel inkomen van kinderen.
 b) Het vrij besteedbaar inkomen van werknemers in bedrijven, gehuwd met niet buitenshuis werkende partner en twee niet verdienende kinderen bedroeg inclusief kinderbijslag in 1977: minimum f. 16.500, „modaal“ f. 20.800, „2 x modaal“ f. 37.600 (voor aftrek particuliere ziektekostenpremie).

Bron: CBS, *Sociale Maandstatistiek*, februari 1983.

Beleidsrelevantie in de toekomst

De representativiteit van het huidige koopkrachtplaatje vermindert om verschillende redenen. De overheid voert, naast het beleid gericht op de inkomensverdeling van inkomensstrekkers, voor bepaalde groepen een specifiek beleid. Zo wordt er in 1983 een specifiek beleid gevoerd voor ambtenaren, onderwijzers, trendvolgers, jeugdigen, terwijl in het kader van de arbeidstijdverkorting de loonontwikkeling per bedrijfstak kan divergeren. Aangezien het ondoenlijk is al deze variaties in enkele kengetallen weer te geven krijgt het huidige koopkrachtplaatje daardoor een beperkte representativiteit.

Het is mogelijk dat draagkrachtbepalende factoren als huishoudinkomen en huishoudtype in de toekomst een belangrijker rol bij het inkomensbeleid zullen krijgen. Zo wordt er voorgenomen een maatregel in de sfeer van de dubbele inkomens te nemen en werd er in 1981 een uitkering voor de „echte minima“ inge-

voerd. Zolang het slechts een kwestie is van een grotere belangstelling voor de invalshoek van de draagkracht, zonder dat dit van jaar op jaar voor alle groepen tot beleid ter zake leidt, behoudt het koopkrachtplaatje wat dit betreft zijn representativiteit. Het is dan immers slechts een kwestie van optiek en in tabel 6 is aangegeven dat het huidige koopkrachtplaatje dan met slechts een aanvullende rangschikking de nodige informatie verschaft.

Het is theoretisch denkbaar dat er een jaarlijks nivelleringsbeleid naar zowel (huishoud)inkomenshoogte als naar huishoudtype zou worden ingevoerd. (Technisch is dat uitvoerbaar door per huishoudtype het huishoudinkomen met een apart schijventarief te belasten). In dit geval geeft tabel 6 per regel dezelfde cijfers (zoals thans per kolom) en ontstaat er een ander, maar even simpel, nieuw koopkrachtplaatje. Een jaarlijks nivelleringsbeleid in deze zin is echter niet eenvoudig te realiseren wegens andere beleidsdoelstellingen. Men denke aan de verzelfstandiging van de vrouw.

Het is denkbaar dat er een inkomensbeleid wordt gevoerd dat zich richt op de nivellering onder inkomenstrekkingen alsook daarbij in bepaalde mate differentieert naar huishoudtype. Het beleidsrelevante koopkrachtoverzicht bestaat dan uit het zwart omliggende vierkant c van tabel 6.

Het is ook mogelijk dat het nivelleringsbeleid onder inkomens-

trekkers verdwijnt. In dat geval schrompelt het koopkrachtplaatje ineen tot één kengetal: de cirkel d in tabel 6.

Welk staatje het beste overzicht geeft van de koopkrachtontwikkeling wordt niet bepaald door de rekenmethode, doch door de verscheidenheid aan mutaties, zoals die mede onder invloed van verschillen in contractloonstijging en beleid ten aanzien van premies en belastingen tot stand komt. Bij afwezigheid van die verscheidenheid kan uiteraard met één kengetal worden volstaan. Bij een omvangrijke verscheidenheid is het niet meer mogelijk om die verscheidenheid in een beknopt overzicht van enkele kengetallen weer te geven. In dat geval zal er behoefte zijn aan één kengetal, een maatstaf van centrale tendentie van de inkomensmutatie, zoals de gemiddelde, of de „modale” inkomensmutatie van werknemers en daarnaast enkele kengetallen voor die categorieën waarop het beleid zich in dat jaar specifiek richt. Dat zou een terugkeer kunnen betekenen naar de situatie van 1969 toen het CPB de modale werknemer introduceerde, niet omdat deze werknemer op zich zelf zo belangrijk is, maar omdat de koopkrachtmutatie van die modale werknemer weinig verschilt van die van de grootste groep werknemers in onze samenleving.

M. van Schaaik